

Recension av Dorina Outram, *The Enlightenment* (Cambridge University Press 1995)

Av Mats Höglund, doktorand i historia

[Länk till presentation av Mats Höglund](#)

Vad är upplysning? Den frågan ställde Immanuel Kant i sin berömda essä från 1783, och samma tema genomsyrar den engelska historikern Dorinda Outrams nu drygt två år gamla bok kring upplysningen. Trots bokens ålder tror jag inte att den är speciellt känd i Sverige och en senkommen recension kan därför vara på sin plats.

Outram sammanfattar huvudlinjerna i den moderna upplysningsforskningen och försöker samtidigt ge en övergripande bild av epoken i sig. Upplysningen, menar Outram, var en rörelse som fick brett genomslag i Europa och Nordamerika under 1700-talet och ansluter sig härmed till en numera relativt väl etablerad uppfattning inom forskningen. Upplysningen är inte (enbart) en radikal-filosofisk, fransk rörelse i opposition mot tidens institutioner (en uppfattning som länge dominerade diskussionen mycket beroende på epokens koppling till idéhistorien och dess intresse för stora män och tankar) utan är bred och omfattande. Detta synsätt bestämmer också bokens uppläggning där vissa stora teman bildar delkapitel. Läsaren blir introducerad i diskussionen kring den inte sällan heta diskussionen kring själva upplysningsbegreppet och dess skiftande innebörd i olika tider och filosofiska riktningar. Dialektiken, upplysningens motsättning mellan frigörelse och disciplinering, följer som en röd tråd när Outram sedan diskuterar olika områden inom vilka upplysningsidéerna verkade.

Hur slog upplysningen igenom bland folk i gemen? Hur påverkades förhållandet mellan kyrka och vetenskap av upplysningens vurm för rationellt förnuft och starka kritik av fördomar och vidskepelse? Hur gick den upplysta tanken om alla människors lika värde ihop med synen på slaveri och "ociviliserade" kulturer? Hur kunde jämtälldhetsidén sammanjämkas med uppfattningen att kvinnor och män i grunden är olika? Hur såg upplysningstänkarna på statens roll och hur handskades monarkierna med denna utmaning? Vilken roll spelade upplysningen för den franska revolutionen? Dessa frågor diskuterar Outram med stor skärpa och läsaren ges inblick i såväl 1700-talets motsättningar mellan gammalt och nytt som den modernare forskningens konflikthärddar och spännvidd.

Men det breda perspektivet till trots är Outram relativt traditionell i sin syn på upplysningen. Löftet på bokens baksidestext om att knyta upplysningstänkarna till förändringen av den sociala verkligheten infrias bara delvis. Upplysningen förblir i första hand ett knippe idéer framförda och debatterade av de stora europeiska tänkarna - dess egentliga genomslag inom bredare folklager lämnas, med få undantag, utan djupare reflektion. Upplysningen fortsätter också att i första hand vara en relativt väl avgränsad epok mer eller mindre väl innesluten i det artonde århundradet. Samtidigt är det de stora nationerna i centraleuropa som utgör centrum för den upplysta debatten.

Trots dessa invändningar måste jag slutligen framhålla boken som en mycket god sammanfattning av en viktig period i vår gemensamma historia - en tid då många av våra dagars idéer kring politik, människovärde och samhälle föddes.

© [Mats Höglund](#)